

Stilblade for købstadens bevaringsværdige bygninger

Stilbladene beskriver de arkitektoniske stilarter, der i forskellige perioder har præget byggeriet i de tre købstæder i Vordingborg Kommune, Stege, Præstø og Vordingborg.

Stilbladene gennemgår de typiske kendetegn for hver stilart og giver forslag til, hvordan disse kendetegn kan bevares og forstærkes. Stilbladene er suppleret med anbefalinger til vedligeholdelse og fornyelse af vinduer, energioptimering samt til bevaring af de mange smukke gårde og haver, vores købstæder gemmer på.

De enkelte huse har deres eget særpræg, deres egen historie, som ikke altid følger den generelle arkitekturhistoriske udvikling. Stilbladene er derfor tænkt til inspiration og vejledning for den enkelte ejer snarere end som præcise anvisninger. Det er således kommunens håb, at stilbladene kan medvirke til at åbne ejernes øjne for den ofte spændende historie, husene gemmer på.

Samtidig vil stilbladene blive anvendt som værktøj ved kommunens sagsbehandling af byggesager på bevaringsværdige bygninger.



Gårde og haver

Gårdrum og haver er med deres karakter af private uderum en stor del af købstadens kulturarv og understøtter fortællingen om byens historie. De mange fine kig ind gennem porte og havelåger er vigtige for en varieret oplevelse af byen og dens beliggenhed. Flere af disse kig åbner sig videre ud i landskabet og er med til at give købstadsbebyggelsen transparens og luftighed og ikke mindst en tæt forbindelse til det omkringliggende landskab.

Bag købstadens lukkede gadefacader gemmer sig i mange tilfælde store, sammenhængende grønne arealer. Selvom de er opdelt af hække, mure eller plankeværk omkring den enkelte grund, er disse "hemmelige" grønne arealer med til at understøtte købstadens kvaliteter. Skal der opføres nybyggeri på disse arealer, gælder det derfor om at ikke at komme til at ødelægge arealernes visuelle sammenhæng.

Mange af baghusene har med tiden ændret funktion fra at være brugsbygninger som fx stald, lager eller fabrikation til boligformål. Nogle baggårde er små fortættede rum med huse i flere etager, andre er dybe med større åbne arealer, men andre igen har små hyggelige haveanlæg. Hver især har de deres egen specielle stemning, som det er værd at passe på og som det gælder om at understrege.

Porte og baggårde

Der er tydelig forskel på husenes gade- og gårdfacader: Gadefacaden skulle være den repræsentative, mens for- og evt. sidehuses facader var ganske nøgternt udformede ud fra rent funktionelle krav. Adgangen til byhusenes baggårde foregår oftest gennem et portrum, der fungerer som bindeled mellem bygningens repræsentative side mod gaden og den private mod gården. Portrummet kan være mere eller mindre dekoreret afhængigt af stilperioden, fx ses en del portrum udført i bindingsværk.

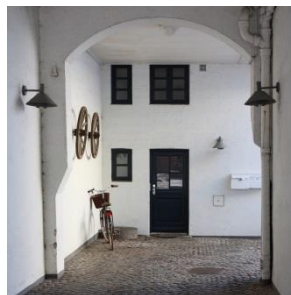
Baggårdenes belægning har oprindeligt været brosten eller pigsten, eller evt. grus – aldrig asfalt, der er en nyere opfindelse. Skal man etablere en ny belægning, skal man være opmærksom på, at



▲ Mange af købstadens små baggårde er små oaser, der vidner om en lang historisk udvikling og derfor er med til at understøtte ejendommenes samlede bevaringsværdi.

▼ Øverst: Købstadens baghuse er i deres arkitektur præget af deres funktion som underordnede brugsbygninger, men de medvirker ikke desto mindre til at give gårdene hver deres egen karakter.

▼ Nederst: Portene danner fin overgang mellem det offentlige gaderum og de private zoner bagved og giver ofte fine kig til det omkringliggende landskab.



belægningstypen har stor indflydelse på helhedsindtrykket. Asfalt signalerer parkering, mens fx pigsten mere giver karakter af opholdsrum.

Eventuelle tilbygninger på gårdfacaden bør tilpasses efter flere forskellige forhold: nabohusenes højder, lys, brandforhold m.m. Samtidig skal sådanne tilbygninger rent arkitektonisk indgå som et naturligt element i gårdrummets karakter. Det vil sige at tilbygningen såvel i størrelse som i materialevalg helst skal indgå i en naturlig helhed med den eksisterende bebyggelse.

Gårdrummenes skure og andre småbygninger er i høj grad med til at tegne gårdrummets stemning. Nye skure bør tilføjes og opføres med helheden for øje. Det er bedre at nedtone disse sekundære bygninger end at lade dem påberåbe sig opmærksomhed. Materialevalg, farvesætning og især størrelsesforhold bør derfor respekteres og hænge sammen med de eksisterende bygninger. Fx er skure med mørkmalet træbeklædning og pap- eller tegltag altid en klassisk løsning.

Låger, hegn og hække

I 1800-tallet havde villaer eller sammenbyggede byhuse mindre, åbne og frodige forhaver, der var placeret tæt mod vejen med frit indsyn. Forhaven kunne være afgrænset af en lav hæk eller et lavt hvidmalet træstakit. Fra ca. 1920 fik haverne en mere privat karakter med høje hække langs skellet og pryd- og frugttræer i haven.

Ved de fritliggende byhuse er havelågens udformning næsten lige så vigtig som hoveddøren. Havelågen er den første detalje, man møder på sin vej til huset. Det er derfor vigtigt, at en evt. ny låge får et udtryk, der harmoner med husets stil og helhed. De fleste låger til de bevaringsværdige huse har været udført i træ eller jern, placeret mellem et par træstolper. Var lågen placeret i en hæk, var den som regel malet hvid som kontrast til den mørke hæk.

Stakittet eller hækken er med til at afgrænse den private have eller grund. Det klassiske stakit har været af lodretstillede balustre evt. med tilspidsede ender, placeret mellem tilspidsede stolper evt.



▲ Købstadens fortættede gårdrum er blevet til gennem lang tids til- og ombygninger. Hvis der sikres en vis ensartethed i materialer, kan nye tilbygninger understøtte gårdrummets arkitektoniske kvaliteter.

▼ Øverst: En fint udformet havelåge har en lige så vigtig funktion som husets hoveddør til at byde den besøgende velkommen. Her to ældre havelåger i hhv. smedjern og træ.

▼ Nederst: De grønne hække i dette ældre villakvarter danner en blød overgang til det private rum og skaber en veldefineret men alligevel indbydende grænse.



afsluttet med en kugle. Stakittet kunne også være udført i fx sortmalet jern.

Hække virker som grønne, frodige "mure" i bybilledet og danner altid en smuk ramme om haven, især ud mod vejen og er heller ikke så bastante som lukkede plankeværker. Skal den gamle eksisterende havelåge udskiftes, er det en god idé at få lavet en kopi.

Frodige forhaver med grøn beplantning er en vigtig del af den danske havekultur og langt kønnere end de asfalt-, grus- eller flisebelagte arealer, der har erstattet mange forhaver og kun er egnet til parkering. Endvidere hindrer større befæstede arealer nedsivning af regnvand og øger derfor risikoen for oversvømmelser.

Baghaverne var fra gammel tid ofte i større eller mindre grad udlagt som nyttehaver. I de købstadshaver, der vendte mod en smuk udsigt var bagest i haven nogle gange opført kunstfærdigt udførte lysthuse, som er et væsentligt vidnesbyrd om udviklingen i havekultur og naturopfattelse.



▲ *Selv helt små gårdhaver kan med helt små tiltag som her gøres til smukke frirum.*

▼ *En købstadshave i fuldt flor. Baghavens oprindelige funktion som nyttehave spores endnu i de mange frugttræer.*

